

MILOŞ OBRENOVIÇ'İN SIRP ÖZERKLİĞİNE GİDEN SÜREÇTEKİ ROLÜ (1815-1830)*

THE ROLE OF MILOŠ OBRENOVIČ IN THE PROCESS LEADING TO SERBIAN AUTONOMY (1815-1830)

Nurbanu DURAN**

Öz

1804-1813 yılları arasında Osmanlı Devleti, serhat bölgelerinden biri olan Belgrad'da ilk Sırp İsyanı ile karşı karşıya kalmıştır. 1815 yılında yaşanan İkinci Sırp İsyanı, Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'da yaşanan gerilimin büyüklüğünü anlamasına vesile olmuştur. İkinci isyan, bağımsızlık fikri çerçevesinde değil yalnızca mevcut Belgrad muhafızının yönetimine karşı bir ayaklanma şeklinde kendini göstermiştir. İsyanın birkaç ay içerisinde bastırılmasının ardından isyanın lideri Miloş Obrenoviç, Osmanlı yönetimi tarafından Sırların temsilcisi olarak kabul edilmiştir. Miloş, bu tarihten itibaren Sırbistan'ın özerklik kazanabilmesi için on beş yıl boyunca çalışmıştır. İsyan sonrası Osmanlı Devleti'nden aldığı imtiyazları genişleterek tüm Sırbistan'da ekonomik, politik ve idari anlamda kuvvetlenmiş ve iktidarını güç ilişkileri üzerinden sağlamlaştırmıştır. Başka bir deyişle Miloş, "Sırp Devrimi"nin silahlı mücadele dönemine son vermiş ve diplomasi döneminin başlamasını sağlamıştır. Miloş'un bu faaliyetleri Sırbistan'ın 1830'da özerklik kazanmasına yardımcı olmuş ve aynı zamanda Obrenoviç Hanedanı'nın oluşmasını sağlamıştır. Bu çalışmada, Miloş Obrenoviç'in ikinci isyan sonrasındaki on beş yıl içerisinde Sırbistan'daki faaliyetlerine odaklanılarak Miloş'un özerkliğe giden yoldaki katkısının ne olduğu anlatılmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Sırbistan, Miloş Obrenoviç, İkinci Sırp İsyanı, Belgrad

Abstract

Between 1804 and 1813, the Ottoman Empire faced the first Serbian Uprising in Belgrade, one of the frontier regions. The Second Serbian Uprising of 1815 made the Ottoman Empire realise the extent of the unrest existing in Serbia. The second uprising was not motivated by an aspiration for independence, but manifested itself only as an attempt to revolt against the existing rule of the Pashalik of Belgrade. After the rebellion was suppressed within a few months, the leader of the rebellion, Milos Obrenovic, was recognised by the Ottoman administration as the representative of the Serbs. From this date on, Milos was dedicated to Serbia's autonomy for fifteen years. After the rebellion, he sought to extend the privileges he had received from the Ottoman Empire and became economically, politically and administratively stronger in Serbia and consolidated his power through power relations. In other words, Miloş put an end to the armed struggle period of the "Serbian Revolution" and ushered in a new era of diplomacy. These activities of Milos helped

* Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda hazırlanan *Sırbistan Emâreti Öncesi Belgrad (1792-1830)* adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Güney Slav Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, İstanbul / Türkiye, nurbanuduran@istanbul.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6452-1054

Serbia to gain autonomy in 1830 and also led to the rise of the Obrenovic dynasty. By focussing on Miloş Obrenovic's activities in Serbia in the fifteen years following the Second Uprising, this study seeks to establish what Miloş's contribution to the course towards autonomy was.

Keywords: Ottoman Empire, Serbia, Miloş Obrenovic, II. Serbian Uprising, Belgrade

Giriş

19. yüzyıl Sırp tarihinin en önemli aktörlerinden biri olan Miloş Obrenoviç, Sırbistan'da¹ domuz tüccarlığından Sırp başknezliğe giden yolda yükselen bir başarı hikâyesidir. Bu başarı Miloş'un Osmanlı yönetime karşı herhangi bir zafer kazanmasından değil, kendisini Sırp halkına kabul ettirerek Obrenoviç Hanedanlığı'nın oluşmasını sağlamasından kaynaklanmaktadır. Miloş, 1804-1813 yılları arasındaki Birinci Sırp İsyanı sonrası Sırbistan'dan kaçmamış ve böylece yükselişinin önemli adımlarından birini atmıştır. Zira 1815 yılında Sırbistan'da ortaya çıkan ikinci isyan Miloş'a kendini gösterme fırsatı sunmuştur.

Dönemin Kraguyefçe, Rudnik ve Çaçak *oborknezi* olan Miloş Obrenoviç'in, 23 Nisan 1815'te Takova'da toplanan Sırp ileri gelenleri tarafından ikinci isyanın lideri olarak seçilmesi Sırbistan'daki yeni dönemin başlangıcı olarak değerlendirilebilir.² Sırbistan'da isyanın tekrar patlak verdiğini haber alan Osmanlı yönetimi bu isyanı bastırmak üzere hem Rumeli Valisi Maraşlı Ali Paşa'yı hem de Bosna Valisi Hurşid Ahmet Paşa'yı bölgeye göndermişti. İsyanın bastırılma süreci silahlı çatışmalardan ziyade müzakerelerle devam etmişti. Hem Maraşlı Ali Paşa hem de Hurşid Ahmet Paşa ile görüşmeler yapan Sırplar, esas şikâyetlerinin Belgrad Muhafızı Süleyman Paşa'nın Sırlara olan kötü muamelesi olduğunu dile getirmişti. Nihayetinde Maraşlı Ali Paşa'nın knez Miloş ile yaptığı sözlü anlaşma ile isyan son bulmuş, Kasım 1815 itibariyle Maraşlı Ali Paşa yeni Belgrad muhafızı olarak tayin edilmişti. Ayrıca Maraşlı Ali Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği Sırp knezler de bizzat af dilemişlerdi.³ Aralık 1815 itibariyle, isyanla ilgili olan Sırpların affedildiklerine dair padişah fermanının verilmesiyle isyan süreci tam olarak sonlanmıştı. Belgrad'da hayatın normal akışına girmesi için bu süreçte Rumeli Eyaleti'nin farklı yerlerine dağılmış olan ailelerin Belgrad'a dönmeleri konusunda da emir verilmişti.⁴

Bu isyan, Sırp özerkliğine giden sürecin önemli dönemeçlerinden olmuştur. İkinci Sırp İsyanı neticesinde Sırplar Osmanlı yönetiminden çeşitli imtiyazlar talep etme ve bu imtiyazları elde edebilme yetisi kazanmışlardır. Osmanlı yönetiminin muhatap aldığı tek Sırp lider hâline gelen

1 Sırbistan olarak anılan bölge, bahsettiğimiz dönemde resmî olarak Semendire Sancağı olarak kabul edilmektedir. Bu bölge, sancak merkezinin Belgrad'da olması ve Belgrad muhafızı olarak adlandırılan sancak mutasarrıfının da burada yerleşmesi nedeniyle Belgrad Muhafızlığı olarak da anılmaktadır. Hatta bazı zamanlar Sırp memleketi olarak da tanımlanmaktadır. Sırp literatüründe ise bölge, Belgrad Paşalığı (Beogradski Paşaluk) olarak bilinmektedir. İlgili metinde bu coğrafya için Sırbistan ifadesinin kullanılması uygun görülmüştür.

2 Aleksandar M. Savić, "Maraşlı Ali Paşa, beogradski muhafiz i mutesarif Smederevskog Sandžaka (1815-1821)", *Glasnik Entografskog Instituta*, LXVIII/3, (2020), s. 686.

3 *Istorija Beograda: Stari, Srednji i Novi Vek*, ed. Vasa Cubrilović, C. II, SANU, Beograd, 1974, s. 74; Mehmet Çetin Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*, İstanbul 2011, s. 133, 135, 139; BOA. HAT 1112/44757.

4 BOA. C. DH., 73/3613.

Miloş, Osmanlı yönetiminden “Sırp özerkliği”⁵ talep edecek seviyeye gelindiğini anlamıştır. Başka bir deyişle, Birinci Sırp İsyanı’nda ütöpik bir hedefle “bağımsızlık savaşı”⁶ veren Sırp lideri Karayorgi ve diğer Sırp ileri gelenlerin aksine Miloş, gerçekçi fikirlerle hareket ederek özerklik için çaba sarf etme yolunu seçmiştir.

Sırp özerkliğinin elde edilmesi, Rusya’nın olaylara doğrudan müdahalesi, Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu şartlar ve Sırp’ların çabaları gibi birçok faktörün bir araya gelmesi ile mümkün olmuştur. Bu çalışmanın amacı, Miloş Obrenoviç’in bu sürece katkısının veya etkisinin ne olduğunu anlamaktır. Türkçe literatürde Sırp meselesine dair Sırp İsyanları ve Sırp özerkliğinin kazanıldığı dönem ile ilgili çalışmalar yapılmış olsa da bu iki dönem arasındaki periyodu inceleyen çalışma oldukça azdır. Bu nedenle bu periyodu hem Sırpça literatür hem de Osmanlı arşiv vesikalari kullanarak anlatmak Türkçe literatüre katkı yapacaktır. Bu amaçla çalışmada, ele alınan döneme ilişkin romantik Sırp fikirlerinden büyük ölçüde uzaklaşan ve Sırp arşiv belgelerine dayalı çalışmalar kullanılmıştır. Konuya ilişkin Sırpça literatürde özellikle Radoş Ljušić’in çalışmaları önemli yer tutmaktadır. Ljušić’in 2022’de yayımlanan *Knez Miloş 1783-1860: Državotvorni Vladar* başlıklı eseri Miloş Obrenoviç ile ilgili hem kapsamlı bir biyografik kaynak özelliği niteliğinde hem de Miloş dönemi Sırp tarihini anlamak için önemli bir kaynaktır. Ljušić’in 19 yüzyıl Sırp tarihini kaleme aldığı *Srpska Državnost 19. Veka* başlıklı eseri de 19. yüzyıl Sırp tarihini anlatan temel kaynak niteliğindedir. Yine Uroş Šešum’un *Srbija i Stara Srbija* başlıklı eseri, 1804-39 periyodundaki Sırbistan coğrafyasının tarihini ele alırken aynı zamanda *Eski Sırbistan* denilen Kosova ve Makedonya bölgelerindeki Sırp’ların da Sırbistan’a olan etkilerini anlatmaktadır. 19. yüzyıl Sırp tarihine ilişkin bu tarz geniş kapsamlı çalışmaların yanı sıra Aleksandar Savić’in münhasıran Belgrad’daki Maraşlı Ali Paşa dönemini kaleme aldığı makalesi⁷ ise oldukça ilginç ve orijinaldir. Zira çalışmada hem Sırp arşiv belgeleri hem de Türkçe literatür kullanılmıştır. Bu nedenle çalışma, Belgrad’daki Maraşlı Ali Paşa dönemini oldukça objektif bir şekilde anlatmaktadır. Hatta bu çalışma, Sırp tarihçilerin yalnızca

-
- 5 Miloş’un 1815 yılından itibaren elde etmek için çalıştığı Sırp özerkliği kavramı yeni bir kavram değildir. İpek Patrikhanesi’nin 1766’da kapatılmasından sonra “Sırp özerkliği” kavramı Semendire Sancağındaki Sırp’lar arasındaki en önemli meselelerden biriydi. Özellikle bu kavram Sırp isyanlarının patlak vermesinden hemen önce çok daha önem kazanmıştı. Zıştovi Antlaşması’nın hemen öncesinde bazı Sırp din adamları bahar 1791’de “Özerklik Ayrıcalıkları Programı”nı oluşturmuştu. Programın maddeleri arasında, Sırp’ların sultana vergi vermesi, Türklerin Sırp’larla aynı yerlerde yaşamaması, Sırp’ları Türklerin yargılamaması gibi maddeler vardı. 1796 yılında ise Belgrad’da seçilen 12 oborknez ve bir üst düzey knez (Petar Djurović, Köprü Knezi) Belgrad muhafızı ile Sırp ileri gelenler arasındaki ilişkiyi denetliyordu. Öte yandan Sırbistan’daki köy, knejina (knežia: birkaç köyden oluşan ve nahiyeden daha küçük idari birim) ve nahiyeler kendi özerk yönetimlerine zaten sahipti. Radoş Ljušić, *Srpska Državnost 19. Veka*, Beograd 2023, s. 57-58
- 6 Birinci isyan sırasında isyancıların planları saklanmadığı için hareketin ne şekilde gerçekleşeceği bilinmemektedir. Ancak bağımsızlık fikrine sahip olduklarını hatta bu bağımsızlığın diğer bölgelerdeki Sırp’larla da birleşme fikrini içerdiği bilinmektedir. İsyanın lideri Karayorgi ve isyancıların Bosna-Hersek, Karadağ ve Eski Sırbistan bölgelerine yönelmeleri bu fikri desteklemektedir. İsyancılar birçok kez Drina’yı geçmiş, 1809’da Karadağ askerleriyle birleşmişti. Radoş Ljušić, *Knjiga o Načertaniju: Nacionalni i Državni Program Kneževine Srbije (1844)*, Kragujevac 2013, s. 56.
- 7 Aleksandar M. Savić, “Maraşlı Ali Paşa, beogradski muhafiz i mutesarif Smederevskog Sandžaka (1815-1821)”, *Glasnik Entografskog Instituta*, LXVIII/3, (2020), s. 683-704.

Sırp kaynaklarını kullanmak yerine hem Sırp hem de Türk kaynaklarını kullanmaya başladıkları çalışmaların güzel bir örneğidir. Böylece çalışmada kullanılan tüm Sırpça literatür, incelediğimiz dönem ile ilgili Sırp bakış açısını görmekte önemli rol oynamıştır.

İkinci Sırp İsyanı Sonrası Belgrad'da Genel Durum

İkinci isyanın sona ermesiyle birlikte Maraşlı Ali Paşa'nın Belgrad'a gelişi ve Miloş'un Sırp Knezi olarak devlet tarafından muhatap alınması 1815 sonrasında sancakta ikili yönetime sebep olmuştur. Bu tarihten itibaren Miloş artık Sırların lideri olmuştur.⁸ 1815-1830 dönemi, Sırp tarih yazımında yarı-özerklik/otonomi dönemi olarak anılır ki Radoš Ljušić bu dönemi 1833 yılına kadar uzatmaktadır.⁹ Miloş Obrenović vasıtasıyla Sırlara tanınan haklar, bu tanımlamanın ne kadar doğru olduğunu kanıtlamaktadır. Sırların, Sırp Devleti'ni kurmak için 1816 sonrasında verdiği mücadele diplomatik bir karakter kazanmış ve Sırbistan-Babıali ve Rusya üçgeni içinde yönlenmişti.¹⁰ Nitekim Birinci Sırp İsyanı sırasında yıkılan Osmanlı sistemi,¹¹ 1815'te Miloş'un da katkısıyla yeniden kurulmaya çalışılmıştır.¹² Başka bir deyişle Miloş artık Osmanlı idarecilerinin yanında vergilerin alınması, yerel idarenin tekrar düzene koyulması gibi konularda sancağa yeniden şekil veren isimler arasındaydı.

Maraşlı Ali Paşa ise Belgrad muhafızı olduktan hemen sonra Sırp ileri gelenlerini konağına davet etmiştir. Bu davet sırasında Miloş'a üç kez padişaha sadık olup olmadığı sorulmuş ve "evet" cevabı alınmıştır.¹³ Ayrıca Ali Paşa, Miloş'un Belgrad'a yerleşmesini istemişti. Miloş, hem kişisel emniyeti hem de halkın barış içinde yaşaması için 1817 sonuna kadar Belgrad'da kalmış, ancak ailesini buraya getirmeyi uygun görmemiştir.¹⁴ Miloş, politik aktivitelerinde kendisini

8 Divna Djurić-Zamolo, *Beograd Kao Orijentalna Varoš Pod Turcima 1521-1867*, Mizej Grada Beograda, Beograd 1977, s. 212. Öte yandan İstanbul'da bulunan Avusturya elçisi, Avusturya Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği raporda, Osmanlı Devleti'nin, İkinci Sırp İsyanı konusunda Belgrad muhafızının bir suçu olmadığını düşündüğünden bahsediyordu. Osmanlı yönetimi, isyanın Sırp milletinin sorunlu karakterinden ve idareye muhalefet konusundaki meykinden kaynaklandığını düşünüyordu. Osmanlı Devleti'ne göre isyanın en önemli sebebi, Sırp milletinin Rusya yanlısı olmasıydı. Avusturya elçisi ise Sırların isyan hareketine çok erken başladıklarını, bu nedenle de şanssızlık yaşadıklarını düşünüyordu. Ayrıca Sırlar, Avrupa'da meydana gelen olaylardan ötürü tek başlarına kalmış ve Rusya'nın kurbanı olmuştu. 26 Temmuz 1815 tarihli Ştitmer'in raporu için bk. Slavko Gavrilović, "Srpsko Pitanje Prema Izveštajima Austriskih Diplomata Stirmera i Hudelista 1815-1817", *Zbornik Matice Srpske za Istoriju*, 1996, s. 93-95.

9 Radoš Ljušić, *Srpska Državnost 19. Veka*, s. 35; Radomir Popovic, *Avram Petrojević 1791-1852*, Beograd 2012, s. 24.

10 Radomir Popović, *Avram Petrojević 1791-1852*, s. 26; Aleksandar M. Savić, "Marašli Ali Paša, beogradski muhafız i mutesarif Smederevskog Sandžaka (1815-1821)", s. 690.

11 Burada bahsedilen sistem, Birinci Sırp İsyanı dönemde sancakta yıkılan idari ve sosyal yapıdır. Zira Birinci İsyân döneminde Türk nüfusunun büyük bir kısmı bölgeyi terk etmiş ve yerlerine Sırlar yerleşmişti. Belgrad Belediyesi (Magistrat) ve Sırların en yüksek idari ve adli organı niteliğinde olan Sovyet (Pravitel'svujušči Sovjet) gibi kurumlar kurulmuştu. Birinci İsyân sonrası bu kurumlar varlığını sürdürmemiş ancak isyan sonrasında Belgrad muhafızlığı görevine gelen Süleyman Paşa döneminde de isyan öncesi sisteme geri dönülemedi. Bu nedenle özellikle idari yapıyı eski haline getirmek 1815'deki ikinci isyan sonrasında kalmıştır. Bk. Nurbanu Duran, *agt*, s. 88, 115-122, 178-182.

12 Stevan K. Pavlović, *Istorija Balkana*, çev. Cedimir Antić, Beograd 2018, s. 46.

13 *Istorija Beograda*, s. 75.

14 Radoslav Marković, *Pitanje Prestonice u Srbiji Kneza Miloša*, Beograd 1938, s. 17.

Belgrad’da rahat ve özgür hissetmemiş,¹⁵ Osmanlı idaresine karşı yürütmeyi planladığı zararlı faaliyetleri gerçekleştirmekte zorlanmıştır.

Peki, isyan sonrası Sırlara hangi tavizler verilmişti ki bu isyan sükût içinde hızlıca son bulmuştu? Sırlara verilen en temel taviz, Sırbistan’da 1814’te 13 kuruş olan cizyenin 3 kuruşa indirilmiş olmasıydı.¹⁶ Maraşlı Ali Paşa’ya ilk gelen emirlerden biri cizye miktarının indirilmesi meselesi olmuştu. Hatta bir yıl sonra Osmanlı coğrafyasındaki tüm cizye-güzar reyanın cizyelerine zam yapılmış olsa da Sırbistan’ın isyana teşne olması nedeniyle bu bölgeye zam yapılmamıştı. 1824-1825 tarihinde cizyeye tekrar zam yapılma meselesi gündeme gelmiş, ancak Sırp milletinin böyle bir teklifi kabul etmeyeceği bilindiğinden konunun Belgrad muhafızına iletilmesi, onun da konuyu Miloş ile müzakere etmesi istenmişti.¹⁷ Buradan da Sırbistan’da vergi meselesinin ne kadar ciddi olduğu ve Osmanlı yönetiminin Miloş’un arabuluculuğunu ne kadar önemseydiği anlaşılmaktadır. Miloş’un bu denli önemli bir kişi haline gelmesi ise isyan sonrası kademeli bir şekilde tüm sancaktaki ekonomik, politik ve idari gücünü artırmaya başlaması ile mümkün olmuştu.

Miloş Obrenoviç, ekonomik olarak sancakta güç elde etmek amacıyla önce mukataa gelirlerini ardından da gümrük gelirlerini toplama yetkisini Belgrad muhafızından almıştı. Nihayetinde diğer vergileri toplama yetkisini de elde eden Miloş, artık tüm Belgrad’ın vergilerini toplayan kişi olmuştur. Böylece ekonomik anlamda neredeyse idareyi eline almıştır.¹⁸ Ona verilen bu yetkiler, Osmanlı memurlarına yüksek oranda rüşvet verme olanağı da sağlamıştı. Miloş, Sırbistan bölgesinin en zengin kişisi olana kadar ticaretteki en büyük payı kendisine ayırmıştı.¹⁹ Hatta Belgrad kadısının ifadesine göre, birkaç yıl içerisinde cizye, geçit, mukataa hasılatından yıllık 2-3 bin kese akçe kazanmıştı.²⁰ Bu durum Miloş’un kısa sürede ekonomik anlamda güç kazanmasını sağlamıştı.

Miloş, ekonomik gücün yanı sıra idari olarak da çeşitli kazançlar elde etti. Bu dönemde, Osmanlı idaresinin yanında Sırların en yüksek yargı ve idare organı olan “Ulusal Kañçılara” (Narodna Kancelarija)’nın²¹ kurulması konusunda Sırp ileri gelenler arasında anlaşma sağladı.²² Ancak Ulusal Kañçılara’nın Sırların politik temsilcisi olduğuna dair Babiali’nin herhangi bir resmî kabulü olmamıştı. Başka bir deyişle bu kurum açılmış, fakat Osmanlı yönetimi tarafından bir temsil makamı olarak kabul edilmemişti.²³ Babiali Sırların tek temsilcisi olarak yalnızca Miloş Obrenoviç’i görmüştür.

15 Age., s. 22.

16 Vladimir Stojančević, *Miloš Obrenović i Njegovo Doba*, Beograd 1966, s. 72.

17 BOA. HAT. 1114/44786.

18 Miroslav Svirčević, *Lokalna Uprava i Razvoj Moderne Srpske Države: Od Knežinske Do Opštinske Samouprave*, SANU, Beograd 2011, s. 82.

19 Stevan K. Pavlović, *Istorija Balkana*, s. 47.

20 BOA. HAT. 1124/ 44967.

21 Kañçılara’nın görevi, Babiali ve Osmanlı’nın diğer resmi kurumları, İstanbul’daki Rus diplomatik temsilciliği, Petrograd, Bükreş ve Avusturya sınır yönetimi ile iletişim kurmaktı. Radomir Popovic, *Avram Petronojević 1791-1852*, s. 23.

22 Aleksandar M. Savić, “Maraşlı Ali Paşa, beogradski muhafız ı mutesarif Smederevskog Sandžaka (1815-1821)”, s. 690.

23 Vladimir Stojančević, *Miloš Obrenović i Njegovo Doba*, s. 72.

Miloş, bu dönemde bölgedeki Sırp nüfusun artırılması konusunu da gündemine almıştır. Bu bağlamda hem isyanlar döneminde bölgeyi terk eden Sırp nüfusun geri getirilmesi hem de farklı bölgelerdeki Sırp nüfusun Sırbistan'a göç ettirilmesi için çalışmıştır. Özellikle Kosova bölgesindeki Sırp köy nüfusunun Sırbistan'a yerleşmesi, İkinci Sırp İsyanı'nın hemen sonrası başlamıştı. Ancak ilk iki yıl gelenler az sayıda olmuştur. 1817 sonrası ise hem Avusturya tarafından hem de güney bölgelerden gelen köylü nüfus bölgedeki Sırp nüfusun artmasını sağlamıştır.²⁴

İkinci Sırp İsyanı'nın hemen ardından bölgede ekonomik ve idari olarak hızla yükselişe geçen Sırp lider Miloş Obrenoviç'in Osmanlı idaresine karşı faaliyetleri artış göstermiştir. Sırları tekrar isyana sevk edecek herhangi bir karardan kaçınan Belgrad'daki Osmanlı yönetimi ise bu süreçte pasif kalmıştır.

Belgrad'da Çözülmeyi Bekleyen Meseleler

İsyan sonrası Miloş'un, kendisine verilen imtiyazlarla güçlenmesi ve sancakta ikili bir yönetim oluşturması, ona Babıali'den yeni imtiyazlar elde etme fikrini veriyordu. Bu nedenle Miloş, Sırp isteklerini görüşmek üzere İstanbul'a birçok kez Sırp temsilciler göndermişti. Bu temsilciler, 1815 İsyanı sırasında, yaz 1816, ilkbahar 1820, sonbahar 1820, Şubat 1827 ve Şubat 1830'da İstanbul'a giderek taleplerini sunmuşlardı.²⁵

1816'da İstanbul'a giden temsilcilerin talepleri Sırların isteklerinin anlaşılması açısından örnek teşkil etmektedir:

1. Belgrad'daki vezir belli sayıdaki Türk ile burada oturacak ve bu insanlar daha önce Sırbistan'da yaşamamış olacak ki Sırp halkı sakinleşsin ve olanları unutabilsin.
2. Din özgürlüğü ve çocukların eğitimi sağlanacak. Ayrıca sabık Belgrad Muhafızı Hacı Mustafa Paşa döneminde olduğu gibi Sırlara silah taşıma izni verilecek. Zira eğer asi Türkler ülkeye (Sırbistan'a) saldırırsa sultanın askerleri gelene kadar silahlı Sırp halkı ülkeyi koruyacak.
3. Türklerin palanka ve köylere girişi yasaklanacak ve knezlere küçük suçlarda yargılama izni verilecek.
4. Vezir, tüccar ve hükümet habercileri dışında tüm Türklerin Sırbistan'a girmesi yasaklanacak.
5. Sırlara tüm imparatorlukta ticaret yapma hakkı verilecek.
6. Sipahilerin halkın arasında yaşaması yasaklanacak ve gelirlerini alaybeyleri vasıtasıyla toplamalarına izin verilecek.
7. Başkneze vezirin onayıyla ülkeyi düzenleme ve her nahiye için knez seçme hakkı verilecek.

24 Uroş Šešum, *Srbija i Stara Srbija 1804-1839*, Beograd 2017, s. 243.

25 Radomir Popovic, *Avram Petrojević 1791-1852*, s. 135.

8. Nahiye knezlerinin haraç toplaması onaylanacak ve vezirle yapılan anlaşma gereği üç Türk ve üç Sırp bu paraları İstanbul'a devlet hazinesine götürecektir.
9. Başkneze kalıtsallık hakkı verilecektir.
10. Bir Sırp vekilin halkın isteklerini sultana sunmak ve imparatorluk kararlarını Sırp halkına bildirmek için sürekli İstanbul'da bulunmasına onay verilecektir.
11. 1806'daki fermana göre vergi (danak) 800.000 kuruş olacak.²⁶

Bu talepleri dile getiren Sırp temsilciler az da olsa başarı sağlamıştı. Zira kabul edilen talepler arasında vergilerin düşürülmesi, serbest ticarete izin verilmesi ve Sırp knezlerine nahiye mütesellimlerinin yanında Sırp'ları yargılama hakkı verilmesi gibi maddeler bulunmaktaydı.

Bu dönemde esas itibariyle Bükreş Antlaşması'nın Sırbistan ile ilgili olan sekizinci maddesinin çözüme kavuşturulması meselesi gündemdeydi. Dönemin Belgrad Muhafızı Maraşlı Ali Paşa'nın Sırp'lara karşı tutumu Babıali'nin politikası gereği, Rusya'nın bölgeye müdahalesini önlemek yönündeydi. 28 Kasım 1816'da Rusya'nın İstanbul elçisi Strogonov (Grigory Aleksandroviç Stroganov), Bükreş Antlaşması'nın Sırbistan ile ilgili kısımlarının düzenlenmesini istemişti. Ancak kendisine Sırbistan'da barışın hüküm sürdüğü ve halkın Osmanlı idaresinden memnun olduğu cevabı verilmişti. Elçi ise Sırp'ların bu memnuniyetinin nasıl oluşturulduğunun açık olmadığını dile getirmişti.²⁷ Rus elçi, Sırp meselesinin çözümü için birkaç kez Osmanlı Devleti'ne nota vermişti. Babıali ise elçinin ileriki faaliyetlerini engellemek için yollar aramış, çözüm olarak Maraşlı Ali Paşa'nın, Sırp milletinden ve Knez Miloş'tan Osmanlı idaresinden memnun olduklarına dair bir yazılı metin alması kararlaştırılmıştır. 2 Haziran 1817'de Knez Miloş, Maraşlı Ali Paşa ile görüşmüş ve bir teşekkür konuşması yapmıştır. Konuşmada Maraşlı Ali Paşa'nın gelişinden itibaren Sırp halkının barış içinde ve özgürce yaşadığı, Sırp halkının her zaman böyle bir vezire sahip olmak istediği vurgulanmıştır. Osmanlı yönetimi, bu konuşmayı kullanarak Maraşlı Ali Paşa'nın idareye gelişinden sonra Sırbistan'da kimsenin başının ağrımadığını Rus elçisine bildirerek durumun böyle olup olmadığını Miloş'a sorulabileceğini bildirmiştir.²⁸ Bükreş Antlaşması'nın Sırbistan ile ilgili bölümü uzun süre tartışma konusu olmaya devam etmiştir. Anlaşma maddelerindeki muğlaklık, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında uzun süre diplomatik müzakerelere neden olmuş, Rus elçisi Strogonov bu müzakereleri 1821 yılında başlayan Rum isyanına dek sürdürmüştür.²⁹

26 *Age.*, s. 136.

27 BOA. HAT. 1138/45286; Aleksandar M. Savić, "Maraşlı Ali Paşa, beogradski muhafız i mutesarif Smederevskog Sandžaka (1815-1821)", s. 696; Radoš Ljušić, *Srpska Državnost 19. Veka*, s. 85. Şeyhülislam Hacı Halil Efendi'nin yalısında gerçekleştirilen görüşmede Strogonov, Belgrad Kalesi'nde yalnızca 600 müstahfiz olması yönünde anlaşılmalı olmasına rağmen hem Belgrad hem de çevresindeki kalelerdeki müstahfiz sayısının çok fazla olduğunu, yalnızca Belgrad Kalesi'nde 6 bin müstahfızın bulunduğunu da beyan etmişti. Kendisine böyle bir anlaşmanın söz konusu olmadığı ifade edildiğinde ise elçi, asker sayısının fazla olmasının Sırp reayasına masraf yüklediğini ve müstahfiz sayısının azaltılması meselesinin Babıali tarafından Sırp'lara vaad edildiğini söylemişti. Osmanlı tarafı, böyle bir vadin de olmadığını ve Belgrad Kalesi gibi büyük bir kalede 600 müstahfızın yeterli olmadığını ifade etmiştir. BOA. HAT. 1138/45286.

28 Aleksandar M. Savić, "Maraşlı Ali Paşa, beogradski muhafız i mutesarif Smederevskog Sandžaka (1815-1821)", s. 696.

29 Selim Aslantaş, "Osmanlı-Rus İlişkilerinden Bir Kesit: 1826 Akkerman Antlaşması'nın Müzakereleri", *Uluslararası İlişkiler*, IX/36, (2013), s. 151.

Knez Miloš'un Faaliyetleri ve Yönetim ile İlişkisi

Knez Miloš, Sırbistan'daki gücünü artırmak ve rakiplerini saf dışı bırakmak zorundaydı. Bu dönemdeki en büyük rakibi ise Birinci Sırp İsyanı'nın lideri olan ve isyan sonrası kaçarak Rusya'ya giden Karayorgi idi. Karayorgi'nin 1817'de Belgrad'a dönerken Miloš'un emriyle öldürülmesi Miloš'un liderlik şansını güçlendirmişti. Ayrıca aynı yılın sonbaharında ulusal meclis (Narodna Skupština) Miloš'a "Kalıtsal Knezlik" unvanı vermişti.³⁰ Yine aynı dönemde Ulusal Kançılara önemini yitirmiş ve Miloš tüm idareyi kendi eline almıştı.³¹

Knez Miloš'un sancakta bu denli güçleniyor oluşu Belgrad Muhafızı Maraşlı Ali Paşa'yı da endişelendiriyordu. Paşa, Babıali'ye Miloš'un Belgrad muhafızlarının görevden el çekmesini istediğini ve üzerine vazife olmayan işlere müdahale ettiğini belirterek idam edilmesi gerektiğini bildiriyordu. Paşa, Sadarettin Miloš'un idam edildiği takdirde Rusya ile bir sorun yaşanıp yaşanmayacağına bildirilmesini, idam edilmesinde bir sakınca yoksa bununla ilgili acil bir ruhsat verilmesini istiyordu.³² Paşa'nın tek korkusu Rusya'nın bölgeye müdahalesiydi, zira Miloš'un Rusya ile olan ilişkisi endişe vericiydi. Miloš, 1816 yılı başında Çar Aleksandr ile temasa geçmeye başlamıştı. Hatta Miloš'un ilk mektubu Rusya'nın hem merhametini kazanmak hem de Sırbistan üzerindeki himayesini güçlendirmek içindi. Esasında Sırların Rusya ile doğrudan haberleşmesi de kolay değildi. Petrograd uzaktı ve Türklerin Sırların faaliyetlerini öğrenme ve yazışmaları ele geçirme riski yüksekti.³³ Buna rağmen Osmanlı yönetiminin Sırlar ile Rusya arasında yapılan yazışmaların hepsinden haberdar olması mümkün değildi. Bu konu Maraşlı Ali Paşa'nın da en önemli sorunlarından ve şikâyetlerinden biriydi. Bu dönemde Paşa, Miloš'un bir adamının Rusya'ya gidip gelmesinden endişe ediyordu. Endişesinin nedeni ise bu temasın içeriğine dair bilgi sahibi olmamasıydı. Paşa, bu endişeye karşı – diğer Belgrad muhafızlarının aldığı önlemlere benzer olarak – Belgrad ve Niş istihkâmlarının güçlendirilmesinin gerekliliğine inanıyordu. Ancak böyle bir hareket Sırlar tarafından ciddi bir muhalefetle karşılaşılmasına neden olabilirdi. O yüzden Paşa, bunun alenen değil, bir bahane bulunarak yapılmasını öneriyordu. Böylece Belgrad, Semendire, Pozorefçe ve Köprü Palankası'na asker sevkiyatı yapılabilirdi. Aynı zamanda Ali Paşa, Miloš'un Belgrad ve Niş gümrükleri ile diğer bazı iltizamların ihalesini istemesinin ve ret cevabı almasının isyana kadar uzanabilecek bir soruna neden olabileceğini düşünüyordu. Paşaya göre Sırlar, cizye-güzar reaya olarak şimdilik devlete sadık görünseler de tekrar isyan ederek Belgrad'ı muhasaraya alabilirlerdi. Bu nedenle Paşa, Babıali'den sürekli yardım talebinde bulunuyordu.³⁴

Maraşlı Ali Paşa, tüm endişelerine rağmen Belgrad'daki Sırp halkın politik ve toplumsal hayatını Miloš'un sorumluluğuna bırakmaya çekinmemiştir.³⁵ Paşa'nın, Babıali ile yaptığı

30 Radomir Popovic, *Avram Petrovojević 1791-1852*, s. 16.

31 Vladimir Stojančević, *Miloš Obrenović i Njegovo Doba*, s. 108.

32 BOA. HAT. 1114/44786.

33 Radoš Ljušić, *Knez Miloš, 1783-1860: Državotvorni Vladar*, Novi Sad 2022, s. 378.

34 BOA. HAT. 1291/50100.

35 Vladimir Stojančević, *Miloš Obrenović i Njegovo Doba*, s. 109.

yazışmalarda Miloş ve Sırp lar ile ilgili şikâyet ya da endişelerini bildirmesine rağmen zaman zaman da Miloş'u destekler tavrı dikkat çekicidir. Bu duruma örnek olarak, Paşa'nın Babiali'den İstanbul'a giden Sırp vekillerinin isteklerinin kabul edilmesini talep etmesi gösterilebilir. Paşa, bu talebini Sırp heyeti henüz İstanbul'a varmadan önce iletmışti.³⁶ Muhtemeldir ki Paşa, Sırp ların bazı isteklerinin kabul edilmesi neticesinde sancaktaki mevcut idarenin korunmasını sağlayabileceğine inanmaktaydı.

Osmanlı merkezî idaresinin Miloş'tan ciddi anlamda şüphelendiği ilk olay 1821'deki Rum isyanının ortaya çıkış dönemine denk gelir. Osmanlı idaresi Miloş'un, Filik-i Eterya'nın başkanı Aleksandr İpsilanti ile iletişim halinde olduğunu biliyordu.³⁷ Bu durum ise Osmanlı idaresi nezdinde Rum isyanının Sırp ları da etkisi altına alma endişesini haklı çıkarıyordu. İpsilanti, Sırbistan'ın bu isyana katılmasını hatta isyanın temelini oluşturmasını ve böylece Balkanlardaki anti-Türk devrimin kolaylaşmasını istiyordu. Ancak Sırbistan'ı ikna etmek konusunda Filik-i Eterya'nın önündeki engel, esas yakın ilişkilerin Miloş ile değil Sırbistan'dan ayrılan Karayorgi taraftarı Sırp liderleriyle kurulmuş olmasıydı. Filik-i Eterya, Miloş'u da kendi yanına çekmeye çalışmış³⁸ ancak başarılı olamamıştı. Miloş, bu kadar kısa sürede silahlı mücadele ile Osmanlı Devleti'ne karşı başarı sağlanabilmesini gerçekçi bulmuyordu.³⁹ Hatta aynı dönemlerde Rusya da Miloş'un barışı sürdüren ve Osmanlı yönetimine karşı itaatkâr tavrını desteklediğini belirterek bu konuda her zaman yardıma hazır olduğunu ifade etmişti.⁴⁰

Söz konusu gelişmelere rağmen Miloş'un silahlı mücadele ihtimaline karşı hazırlık yapmadığını söyleyemeyiz. 1821 Temmuz döneminde Miloş'un yer altından 7-8 adet top çıkardığı, elindeki kundakları tanzim ettiği, Avusturya'dan silah satın aldığı, çok sayıda cephane tedarik ettiği ve ayrıca Kraguyefçe'nin etrafını da şarapnol ile çevirdiği bilinmekteydi.⁴¹ Miloş, özellikle Maraşlı Ali Paşa'nın 1821'deki ölümünün ardından Belgrad muhafızlığına getirilen Abdurrahman ve Hüseyin Paşalar döneminde bu faaliyetlerini artırmıştır. Bu paşalar, muhafızlık dönemlerinde çok sayıda asker toplamış, kışlalar inşa ettirip askerleri buraya yerleştirmişti.⁴² Miloş ise Hüseyin Paşa göreve geldikten (Şubat 1827) kısa bir süre sonra Belgrad'daki nahiye knezlerini Kragujefçe'de toplamıştı. Ayrıca Pozorefçe'de çok sayıda asker tertip etmişti. Belgrad'da bulunan üç Avusturyalı terzi ile Kraguyefçe'deki terzilerden bu askerlere askerî kıyafet dikmelerini istemişti. Pozorefçe'de kışla inşa ettirip tertip ettiği askerleri de buraya yerleştirmişti. Hüseyin Paşa da Miloş'un bu faaliyetleri tek başına yapmaya cesaret edemeyeceğini ve dolayısıyla Rusya'nın tahrikinin söz konusu olduğunu düşünüyordu.⁴³

36 BOA. HAT. 1291/50122.

37 Nurbanu Duran, "Yunan İsyanının Sırbistan'a Etkileri ve İstanbul'daki Sırp Vekilleri Meselesi", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 33, (2018), s. 25.

38 Vladimir Stojančević, *Miloš Obrenović i Njegovo Doba*, s. 99.

39 Nurbanu Duran, "Yunan İsyanının Sırbistan'a Etkileri ve İstanbul'daki Sırp Vekilleri Meselesi", s. 28.

40 Radoš Ljušić, *Knez Miloš, 1783-1860: Državotvorni Vladar*, s. 379.

41 BOA. HAT. 1138/45295.

42 BOA. HAT. 1123/44940.

43 A. HAT. 1123/44940.

Miloş, bu askerî hazırlıklar sürerken Sırp halkını psikolojik olarak da etkilemiş, onlara “artık Belgrad’a bir Osmanlı muhafızı gelmeyecek” diyebilmiştir.⁴⁴ Aynı zamanda, Rusya’dan kendisine gelen bir mektubu da Sırp halkını etkilemek için kullanmıştır. Miloş, Bosna’dan Drina Nehri, Yeni Varoş, Seniçe ve Yenipazar’a kadar olan bölgeler ile Rumeli taraflarında Kurşunlu ve Ürgüp kazaları gibi yerlerin Osmanlı tarafından Rusya’ya teslim edildiğini, hatta Rusya’nın kendisine Sırbistan bölgesinde beylik verdiğini söylemiştir. Ayrıca Sırp kiliselerinde Rusya’ya dua edileceğini ancak şimdilik Sırbistan’da bulunan hiçbir Osmanlı memuruna muhalefet edilmemesini, nihayetinde Osmanlıların Sırp topraklarından gideceklerini ifade etmiştir.⁴⁵

Miloş’un propaganda faaliyetleri sırasında olaylar Sırp’ların lehine dönmeye başlamıştı. 5 Nisan 1826’da Rusya Babıali’ye ultiimatom vermişti. Bu ultiimatomun Sırp’ları ilgilendiren kısmı, İstanbul’da tutuklu bulunan Sırp vekillerin⁴⁶ serbest bırakılması ve daha önce Babıali’nin Sırp’lara verilmek üzere taahhüt ettiği imtiyazları Sırp’lar ile müzakere ederek bir neticeye bağlaması ile ilgiliydi.⁴⁷ Bu ultiimatom Akkerman Muahedesi ile sonuçlandı. Rusya’nın pasif kalmayarak Sırbistan ile ilgili olaylara doğrudan müdahale etmesi ve 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı, Sırbistan’ın kaderini değiştirecek adımlara neden oldu.

1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı’nın arifesinde Ruslar, Miloş’tan muhtemel bir çatışmada tarafsız kalmasını istemişti. Sırp Ulusal Meclisi de Aralık 1827’de Kraguyefçe’de toplanmış ve olası bir savaşta Osmanlı yönetimine itaat edeceğine dair Babıali’ye bir senet verilmesine karar vermişti. Ancak Babıali’den daha önceki taleplerinin kabul edildiğine dair bir belge istenmişti. Hatta bu konu ile ilgili Sırp ileri gelenlerinden – daha sonra Sırp’ların İstanbul’daki kapı-kethüdası göreviyle çalışacak olan – Avram Petronijeviç, Belgrad Muhafızı Hüseyin Paşa ile de görüşmüştü. İlk görüşme 8 Aralık 1827’de gerçekleşmiş ve vezir tüm Sırp isteklerini kabul etmişti. Petronijeviç Mart 1828’de Hüseyin Paşa’ya biri Sultana diğeri Sadrazama verilmek üzere iki adet senet vermişti. Bu senetlerde Sırp halkının Babıali’ye olan bağlılığı onaylanmıştı. Aynı tarihlerde Osmanlı idaresi, Rusya savaşı hazırlıklarının bir parçası olarak önlem amaçlı Sırbistan’daki garnizonlara ek asker gönderme kararı almıştı. Bu karar üzerine Petronijeviç, Belgrad vezirine bir şikâyette bulunmuştu.⁴⁸ Petronijeviç’in haricinde Knez Miloş da bu duruma sert tepki göstermişti. Miloş, Rus askerlerinin Sırp topraklarına yaklaşmayacağını, bu nedenle de bölgedeki Osmanlı askerinin sayısının artırılmasına gerek olmadığını iddia etmişti. Zira gelmesi planlanan Osmanlı askeri Bosna’dan gelecekti. Bu nedenle Miloş, Bosna Valisi Abdurrahman Paşa’ya gönderdiği mektubunda, “Benim efendim, Rusyalunun bu tarafa gelmeyeceğine sizi temin ederim” demişti. Miloş, Rusya’ya

44 BOA. BEO.AYN. d. 611 [s. 23-24].

45 BOA. HAT. 1130/45054-L.

46 Sırp vekilleri, 1821 yılında Sırp taleplerini sunmak üzere İstanbul’a gitmiş, ancak İstanbul’a varmalarından kısa bir süre sonra Rum İsyanı çıktığı için Osmanlı Devleti Sırp’ların da isyana dâhil olmasını engellemek için vekilleri tedbir amaçlı İstanbul’da hapsedmişti. Detaylı bilgi için bk. Nurbanu Duran, “Yunan İsyanının Sırbistan’a Etkileri ve İstanbul’daki Sırp Vekilleri Meselesi”, s. 30-32.

47 Selim Aslantaş, “Osmanlı-Rus İlişkilerinden Bir Kesit: 1826 Akkerman Antlaşması’nın Müzakereleri”, s. 152.

48 Radomir Popovic, *Avram Petronojević 1791-1852*, s. 41-42.

gönderdiği mektubunda, Rus askerinin Timok Nehri'ni geçerek Sırların üzerine gelmesi durumunda bu hareketlerinin engelleneceğini kendilerine bildirdiğini söylemişti. Bosna Valisi tarafından Boşnak askerinin Drina Nehri'ne sevk edilmesi meselesi ile ilgili olarak ise bu askerinin Sırları vurmaya üzere geleceği endişesinin Sırlar arasında yayıldığını dile getirmiş ve “Dost dostundan kendisini asker ile muhafaza etmek ve bir adam bir adamın dostu olup da ondan çekinmesi gariptir. 13 seneden beri devlete sadakat ettiğimiz ve Eflak Boğdan, Rum ve Boşnak isyanlarına karışmayıp sadakatte sabit-kadem olduğumuz malum-ı devletleri bulunan hâlâttandır” demiştir. Miloş, Sırp milletiyle Boşnaklar arasında geçmişten gelen bir düşmanlık olduğunu bu yüzden Boşnak askerinin Sırbistan'a gelmesi durumunda kan dökülebileceğini hatta muharebe dahi olabileceğini ifade etmişti. Boşnakların herhangi bir sorun çıkarması halinde kendisinin dahi uslu durmayacağını belirtmişti. Miloş, Rusya üzerine gidecek Boşnak askerlerinin farklı bir yoldan gitmesini istemiş, “Rusyaluyu Timok Nehri'nden beriye ve Boşnakları Drin Nehri'nden beriye kanımız dökülmeden geçirmeyiz” diye eklemiştir.⁴⁹

1828 yılına gelindiğinde Miloş, Osmanlı idari erkânı ile yaptığı yazışmalarda neredeyse tehditkâr bir dil kullanmaya başlamıştı. Bu durum Miloş'un güçlendiğinin bir göstergesiydi.

Knez Miloş'a Karşı Sırp Muhalefeti

Knez Miloş, Sırbistan'daki iktidarını çeşitli yöntemler kullanarak güçlendirirken aynı zamanda kendisine karşı büyüyen bir muhalefetle de karşılaşmıştı. Bu süreçte Miloş, knejinaların özyönetimini yıkarken kendi kişisel idaresini kurmayı hedeflemişti. Bunun için de kendisine karşı oluşabilecek en ufak bir muhalif tavra dahi izin vermemiştir. Miloş, hiçbir zaman Sırların bu otokrat yönetimi kabul edeceğinden tam olarak emin olamamıştı. Zira Sırp halkı bu dönemde Miloş'un vergi politikalarından, dolaylı vergilerden, ticaretteki bazı sınırlamalardan, alınan keyfi kararlardan ve genel olarak kanunsuzluklardan şikâyetçiydi. Halk Miloş'ta toplanan parasal sorumlulukların azaltılmasını, liberal ticareti ve devlet idarecilerinin ticaretle uğraşmasının yasaklanmasını istiyordu.⁵⁰ Ancak muhtemeldir ki Sırp halkı için en önemli sıkıntı Miloş'un vergi usulsüzlükleriydi. Miloş, toplamakla yükümlü olduğu vergileri cari olan miktarın üzerinde topluyor ve devlete teslim etmekle yükümlü olduğu kısmı teslim ettikten sonra geri kalan kısmı kendi hesabına alıyordu.⁵¹ Bu faaliyetler Miloş'a karşı halk ayaklanmaları şeklinde tezahür ediyordu. Örneğin 1824 yılında bir grup Sırp, Pozorefc'e de bulunan Miloş'un kardeşi Jovan'ın evini basarak başlarında idareci olarak ne kendisini ne de Miloş'u istemediklerini belirtmişlerdi.⁵²

49 BOA. HAT. 1115/44801-C. Gerçekten de görüyoruz ki Miloş, 6 Mayıs tarihindeki mektubunda Rus askerinin Sırp içine girerek asayişlerini bozmamalarını rica ediyordu. Nesselrod 29 Mayıs 1828 tarihli mektubunda ise Miloş'a Rus askerinin Sırp topraklarına yaklaşmayacağını taahhüt ediyordu. Ancak Sırlar ya da Osmanlı askeri Ruslara karşı herhangi bir harekette bulunurlarsa onlara karşılık verilecekti. BOA. HAT. 1115/44801-B.

50 Vladimir Stojančević, *Miloš Obrenović i Njegovo Doba*, s. 121, 125.

51 BOA. HAT. 1130/45050-A.

52 BOA. HAT. 1112/44748-C; 1112/44748-B.

Bu tarz küçük grupların ayaklanma teşebbüslerinin akabinde çok daha ciddi halk ayaklanmaları da meydana gelmişti. 1825 yılında aniden başlayan Cakova İsyanı buna örnektir. Cakova İsyanı (Đakova Buna) esasen bir köylü ayaklanmasıydı ve 10 günden fazla sürmemiştir. Ancak ciddi bir ayaklanmaydı. Miloš isyanı bastırmak için Sırbistan'ın tüm bölgelerinden asker toplamak zorunda kalmış ve nihayetinde de isyanı bastırmıştı. Miloš, isyanın bastırılması sonrası bazı değişikliklere gitmiş, nahiye ve knejina knezlerini değiştirmiş ve fazla aldığı vergilerde indirim yapmak zorunda kalmıştır.⁵³

1826'da ortaya çıkan Çarapiç İsyanı'nın karakteri Cakova İsyanı'ndan farklıydı. Buna göre bu isyan, Miloš'un yönetimden tamamen gitmesini ve Sırbistan'dan ayrılmış olan Birinci Sırp İsyanı'nın liderlerinin geri dönerek yönetimi ellerine almalarını hedefliyordu. Çok hızlı bir şekilde ortaya çıkan bu isyan aynı hızla bastırılmıştı.⁵⁴ Dönemin Belgrad Muhafızı Abdurrahman Paşa bu iki isyana pek ilgi göstermemiş, üstü kapalı bir şekilde Miloš'un tarafını tutmuştu. Miloš ise halkına bu isyanların en çok Türk yönetiminin işine yarayacağını söyleyerek desteklerini almaya çalışmıştır.⁵⁵

Miloš'a karşı muhalefet yalnızca halk nezdinde kalmamış, Sırp ileri gelenleri ve din görevlileri arasında da kendini göstermişti. Örneğin İstanbul'a giden bir Sırp metropolit, Miloš'un uyguladığı sert yönetim ve zararlı faaliyetlerine dair detaylı bir rapor sunabiliyordu.⁵⁶ Sırp ileri gelenleri arasında ise genellikle ideolojik ayrılıklar, dolayısıyla da Miloš'a karşı bir muhalefet oluşmuştu. Özellikle ulusal liderler (narodne starešine), nahiye ve knejina knezleri, hayduklar ve millî bir ayaklanma isteyen muhalif gruplar ortaya çıkmıştı. Miloš bu grupları kendisine engel olarak görüyor ve dirençlerinin kırılması gerektiğini düşünüyordu.⁵⁷

Miloš'a karşı oluşan bu muhalefetin Osmanlı açısından olumsuz tarafı, Miloš'un bu bahane ile asker topluyor olmasıydı. Zira devlet, Miloš'un topladığı bu askerlerin gerçekten Miloš'un korunması için mi yoksa devlete karşı bir isyan hazırlığı için mi olduğunu anlayamıyordu.⁵⁸ Bu ise Osmanlı yönetimini Miloš'un her türlü faaliyetine karşı tedbir almaya zorluyordu. Ancak muhtemeldir ki Sırp'ların kendi arasında yaşanan bu isyanlar ve görüş ayrılıkları, Sırbistan'daki sistemin devamlılığını sağlamak adına devletin yararınaydı.

Sonuç

1804 yılında başlayan Birinci Sırp İsyanı ile birlikte artık Osmanlı coğrafyasında bir "Sırp Meselesi"nden bahsetmek mümkündür. Bu mesele 1878 Berlin Antlaşması ile kazanılan Sırp bağımsızlığına kadar devam edecek ve Osmanlı yönetimini meşgul edecektir. 1804-13 dönemi

53 Vladimir Stojančević, *Miloš Obrenović i Njegovo Doba*, s. 122, 125, 130-131.

54 *Age*, s. 132.

55 *Age*, s. 133.

56 BOA. HAT. 1130/45046.

57 Miroslav Svirčević, *Lokalna Uprava i Razvoj Moderne Srpske Države Od Knežinske Do Opštinske Samouprave*, s. 83-84.

58 BOA. HAT. 1137/45266-A.

Birinci Sırp İsyanı ve 1815 İkinci Sırp İsyanı hem Osmanlı Devleti hem de Sırp lar üzerinde derin izler bırakmıştır. Sırp lar bu isyanlar vasıtasıyla kendi potansiyellerini görme fırsatı yakalamıştır. Aynı zamanda Osmanlı yönetimine karşı olan mücadelelerini, silahlı çatışmalar yerine diplomatik ilişkiler vasıtasıyla sürdürmenin gerekliliğini fark etmişlerdir. Osmanlı yönetimi ise bu süreçte Sırp lara karşı daha dikkatli adımlar atmak ve bu meseleye Rusya'nın müdahalesini engellemeye çalışmak gibi konulara odaklanmıştır.

1815-1830 dönemi Sırbistan için yarı-otonom dönem olarak değerlendirilebilir. Zira bu dönemden itibaren tüm Sırbistan'da Osmanlı etkisinin zayıflamaya başladığı net olarak görülmektedir. Bu dönemde bölgedeki Müslüman nüfusun azalmasıyla Sırp lar lehine birtakım gelişmeler yaşanmıştır. Miloş Obrenoviç ise bu olayların tam merkezinde yer alır. Miloş'un bu dönemde başarılı olmasının en önemli anahtarlarından biri ekonomik olarak güçlenmesidir. Aynı zamanda Sırp lar üzerinde psikolojik propaganda yöntemlerini başarılı bir şekilde uygulamış ve kendisine karşı bir Sırp muhalefeti oluşmuş olmasına rağmen bu muhalefeti de bertaraf edebilmiştir.

Sırp literatüründe “kurnaz” bir lider olarak resmedilen Miloş'un Sırbistan'daki faaliyetleri göz önüne alındığında bu sıfatı hak ettiği görülmektedir. Okuma-yazma bilmeyen, fakir bir aileden gelen, domuz tüccarlığıyla geçinen biri olarak 1830 yılında Sırbistan Knezliği'nin lideri ve başknezi olması, aynı zamanda Obrenoviç hanedanının kurulmasını sağlaması bir başarı örneğidir. Miloş, Sırp kültürüne ve tarihine damga vurmuş ve 1878 yılında Sırp lara bağımsızlığı getirecek yolun taşlarının çok büyük bir kısmını – o dönem artık hayatta olmasa da – kendisi dizmiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi)

Hatt-ı Hümayun: (HAT). 138/45286; 1112/44748-B; 1112/44748-C; 1112/44757; 1114/44786; 1115/44801-B; 1115/ 44801-C; 1123/44940; 1124/44967; 1130/45054-A; 1130/45050-L; 1130/45046; 1137/45266-A; 1138/45295; 1291/50100; 1291/50122.

Bâb-ı Ali Evrak Odası Ayniyat Defterleri (BEO.AYN.d): 611.

Cevdet Dahiliye: C. DH., 73/3613.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Aslantaş, Selim, “Osmanlı-Rus İlişkilerinden Bir Kesit: 1826 Akkerman Antlaşması'nın Müzakereleri”, *Uluslararası İlişkiler*, IX/36, (2013), s. 149-169.

Börekçi, Mehmet Çetin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*, İstanbul 2011.

Duran, Nurbanu, “Yunan İsyanının Sırbistan'a Etkileri ve İstanbul'daki Sırp Vekilleri Meselesi”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 33, (2018), s. 23-42.

_____, *Sırbistan Emâreti Öncesi Belgrad (1792-1830)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul 2019

Djurić-Zamolo, Divna, *Beograd Kao Orijentalna Varoš Pod Turcima 1521-1867*, Mızej Grada Beograda, Beograd 1977.

Istorija Beograda: Stari, Srednji i Novi Vek, ed. Vasa Cubrilović, C. I-II, SANU, Beograd 1974.

Gavrilović, Slavko, “Srpsko Pitanje Prema Izveštajima Austriskih Diplomata Stirmera i Hudelista 1815-1817”, *Zbornik Matice Srpske za Istoriju*, (1996), s. 87-116.

Ljušić, Radoš, *Knjiga o Načertaniju: Nacionalni i Državni Program Kneževine Srbije (1844)*, Kragujevac 2013.

_____, *Knez Miloš, 1783-1860: Državotvorni Vladar*, Novi Sad 2022.

_____, *Srpska Državnost 19. Veka*, Beograd 2023.

Marković, Radoslav, *Pitanje Prestonice u Srbiji Kneza Miloša*, Beograd 1938.

Pavlović, Stevan K., *Istorija Balkana*, çev. Cedomir Antić, Beograd 2018.

Popović, Radomir J., *Avram Petronojević 1791-1852*, Beograd 2012.

Savić, Aleksandar M., “Marašli Ali Paşa, beogradski muhafiz i mutesarif Smederevskog Sandžaka (1815-1821)”, *Glasnik Entografskog Instituta*, LXVIII/3, (2020), s. 683-704.

Stojančević, Vladimir, *Miloš Obrenović i Njegovo Doba*, Beograd 1966.

Svirčević, Miroslav, *Lokalna Uprava i Razvoj Moderne Srpske Države: Od Knežinske Do Opštinske Samouprave*, SANU, Beograd 2011.

Šešum, Uroš, *Srbija i Stara Srbija 1804-1839*, Beograd 2017.

THE ROLE OF MILOS OBRENOVICH IN THE PROCESS LEADING TO SERBIAN AUTONOMY (1815-1830)

Nurbanu DURAN*

The aim of this study is to explore the final fifteen years of Serbia as part of the Ottoman Empire prior to the country's autonomous governance under the Serbian leader Miloš Obrenović, and to understand Obrenović's influence on and contribution to this process. Though studies are available in Turkish about the Serbian uprising and the immediate aftermath of the autonomous Serbian province, there are few studies that focus on the interim period. Using documents from both the Serbian and the Ottoman archives to explore this period will contribute to the Turkish literature on the subject; to this end, studies based on Serbian documents from the period have also been used. The works of important Serbian historians such as Radoš Ljušić, for instance, have made significant contributions to the field. Having access to Serbian and Ottoman archives also allows us to cross-check information.

Our study focuses on Serbia's semi-autonomous period between 1815 (the Second Serbian Uprising) and 1830 (Serbian autonomy). This period is essentially a preparatory period for Serbian autonomy, and its leading figure is undoubtedly the Serbian prince Miloš Obrenović. Obrenović was a part of the First Serbian Uprising between 1804-1813, however, unlike other Serbian leaders, he did not flee the country after the rebellion was suppressed by the Ottoman Empire. This decision was a key factor in his rise to fame, and he gained more renown once he was elected as the leader of the Second Serbian Uprising that began in 1815. After the rebellion was resolved peacefully through talks between the Ottoman administrators and Obrenović, the Prince Obrenović era began in Serbia, and the Ottoman administration officially recognised him as the chief of the country. Obrenović spent the next fifteen years working towards Serbian independence. One of his first goals was to achieve financial stability; he had a friendly relationship with the Belgrade Fortress (Ottoman administration in Belgrade) and aimed to expand his privileges with their support. During this fifteen year period, he sent an envoy to Istanbul no less than five times in order to request more privileges from the Ottoman administration. One of the biggest capitulations conceded to the Serbians at the time was to reduce the level of poll tax collected in Serbia. The Ottoman administration allowed the

* Assistant Prof. Dr., Istanbul University Faculty of Letters, Department of Slavic Languages and Literatures, Department of South Slavic Languages and Literatures, Istanbul / Turkey, nurbanuduran@istanbul.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6452-1054

Serbian many exemptions in taxation due to their propensity for rebellion. Meanwhile, the greatest supporter of Serbian independence during the period was undoubtedly Russia. The Russians went to great lengths to solve the problems that remained following the Bucharest Agreement. The Russian ambassador in Istanbul, Stroganoff, made a lot of diplomatic effort in this regard.

Another noticeable aspect of Prince Obrenović's activities in Serbia were his attempts to solidify his leadership. In order to ensure this, Obrenović did not hesitate to eradicate his opponents. Obrenović's greatest rival at the time was undoubtedly Karađorđe, the leader of the First Serbian Uprising who had fled to Russia after the rebellion was crushed. Karađorđe was killed by the Prince when he attempted to return to Serbia in 1817, leaving Obrenović with no opponent.

Maraşlı Ali Pasha, Belgrade's governor between 1815-1821, was highly alarmed by Obrenović's activities. The fact that various military preparations were being undertaken caused great unease not just for Maraşlı Ali Pasha, but also for his successors Abdurrahman Pasha and Hüseyin Pasha.

Obrenović placed huge importance on public support. He used various psychological propaganda tactics to garner the support of the Serbian people, and manipulated the public using fake information when he deemed it necessary. Despite this, he faced a growing opposition, which he was able to repress.

The Greek Rebellion of 1821 compelled the Ottoman administration to be cautious towards the Serbians and especially Obrenović. The Ottoman Empire took certain precautions, lest the Serbians should be inspired by Greece and driven to rebellion again. However, we know that at the time Prince Obrenović and his followers had no aspirations for a revolution in Serbia, and that they did not possess enough military power to achieve such aims. They limited their work to diplomatic relations. However, the Akkerman Convention, signed in 1826, and the Ottoman-Russian war that followed in 1828-1829, proved to be in favor of Serbian interests and made the way to Serbian autonomy shorter. Prior to the war, the Russians requested that Obrenović remain impartial in case of a war, and the Serbian National Parliament provided Istanbul with a written guarantee that they would follow the Ottoman Empire's directions in the event of war. In other words, though the Serbians did not participate actively in the war, the post-war Edirne Agreement and the Sultan's Declaration of 1830 also gave them autonomy.

The Ottoman administration learned lessons from the First and Second Serbian Uprising and always approached the Serbians with caution. Various capitulations were offered to Prince Obrenović and the Serbian people in order to soothe them. However, the state of the Ottoman Empire at the time and Russia's support of Serbia both worked in Obrenović's favour. In short, Russia's foreign policy at the time proved to be an instrument for the realisation of Obrenović's plans.

The Serbian literature on the subject depicts Obrenović as a “cunning” leader, and it’s easy to see how he won that reputation once one begins to study his activities. Obrenović was not a royal but came from an impoverished, illiterate family, winning the title of Serbian Prince in 1830 and leading the country, as well as starting the royal Obrenović family. Obrenović left his mark on Serbian culture and history, and he laid the majority of the groundwork for a fully independent Serbia, which came about in 1878, though he was no longer alive to see it happen.